

Електронний журнал «Державне управління: удосконалення та розвиток» включено до переліку наукових фахових видань України з державного управління (Категорія «Б», Наказ Міністерства освіти і науки України № 1643 від 28.12.2019).

Спеціальність – 281.

Державне управління: удосконалення та розвиток. 2024. № 7.

DOI: <http://doi.org/10.32702/2307-2156.2024.7.9>

УДК 352.71 (477)

Д. В. Ковальов,

к. с.-г. н, доцент, доцент кафедри соціальних та поведінкових наук,

Державний вищий навчальний заклад

«Херсонський державний аграрно-економічний університет»

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3672-7063>

УПРАВЛІННЯ ПРОЦЕСАМИ РЕАЛІЗАЦІЇ РЕСУРСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ РЕГІОНУ

D. Kovalyov,

PhD in Agricultural Sciences, Associate Professor, Department of Social and

Behavioural Sciences, State Higher Educational Institution "Kherson State

Agrarian and Economic University"

MANAGEMENT OF RESOURCE POTENTIAL REALIZATION PROCESSES OF THE REGION

У статті актуалізована необхідність підтримки місцевого самоврядування з боку держави та створення умов для сталого та незалежного розвитку місцевої влади в Україні. Акцентовано увагу на те, що це є одним із найважливіших завдань сьогодні та має подвійне значення для реформування всієї системи управління. Визначено, що історичної складовою

управління природно-ресурсним потенціалом України до початку 2014 року здійснювалося переважним чином на основі моделі централізованого управління. Встановлено, що основним фінансовим ресурсом територіальної громади є її бюджет, який при достатньому наповненні . раціональному розподіленні та мудрій муніципальної політиці дає змогу ефективно керувати всіма іншими ресурсними потенціалами. Вказано на те, що проблеми з використанням деяких природних ресурсів громад були спричинені відсутністю нормативних документів щодо розподілу окремих ресурсів між громадами, регіонами чи державою. Запропоновано подолання недоліків в існуючих процесах розробки стратегічних програм щодо використання природно-ресурсного потенціалу територіальних громад, розроблено сценарій планування подальшої практичної діяльності громади в контексті використання її потенціалу, де передбачено створення робочої групи з управління, проведення на постійній основі засідань робочої групи, підготовка природно-ресурсного профілю громади, підготовка, затвердження проєктів місцевого розвитку, ефективна співпраця з громадянами стосовно всіх питань майбутнього розвитку потенціалу громади.

The article updates the need for state support of local self-government and creation of conditions for sustainable and independent development of local government in Ukraine. It is emphasized that this is one of the most important tasks today and of double importance for reforming the entire management system. In recent years, the state has focused its policy on building the capacity of local authorities, which confirms the decentralization process that began in 2015.

It was determined that the historical component of the management of the natural resource potential of Ukraine until the beginning of 2014 was carried out predominantly on the basis of the centralized management model. The essence of the components of the natural resource potential from different resource positions: economic, power, social, object and natural.

It has been established that the main financial resource of a territorial community is its budget, which, if sufficiently filled. rational distribution and wise municipal policy makes it possible to effectively manage all other resource potentials (demographic, natural, ecological, cultural and spiritual, etc.).

It was pointed out that problems with the use of some natural resources of communities were caused by the lack of regulatory documents regarding the distribution of individual resources between communities, regions or the state, that is, a clear definition of what belongs and what does not belong to territorial communities. In order to clearly understand the boundaries of territorial communities, and accordingly their resource potential, in September 2021, the Ministry of Regional Policy and the OSCE Project Coordinator in Ukraine proposed such an innovation as the "community map".

It is proposed to overcome the shortcomings in the existing processes of developing strategic programs regarding the use of the natural resource potential of territorial communities, a scenario for planning the further practical activities of the community in the context of using its potential has been developed, which provides for the creation of a working group for management, the holding of meetings of the working group on a permanent basis, the preparation of natural resource profile of the community, preparation, approval of local development projects, effective cooperation with citizens regarding all issues of the future development of the community's potential.

Ключові слова: *природно-ресурсний потенціал, потенціал територіальних громад, ресурси територіальних громад, муніципальне управління, публічне управління.*

Keywords: *natural and resource potential, potential of territorial communities, resources of territorial communities, municipal administration, public administration.*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Сучасний стан господарської діяльності України в умовах військових дій підвищує значення регіональної економіки. Якщо брати до уваги, що регіон у сучасній економічній науці розглядається як територія, яка характеризується певною цілісністю, взаємопов'язаністю її складових елементів і відрізняється від інших територій специфічними ознаками, то виходить, що на стан регіону впливають багато факторів внутрішнього і зовнішнього середовища.

Тому вкрай необхідно на сьогодні проаналізувати основні тенденції розвитку та характерні особливості сучасного стану управління природно-ресурсним потенціалом територіальних громад в Україні та визначити напрями удосконалення управління на основі стратегічного підходу. Регіон – це відкрита для обміну система, яка постійно взаємодіє з навколишнім середовищем. В ній відбуваються економічні процеси, які формуються під впливом взаємопов'язаних економічних, соціальних і природних факторів. Розвиток регіону базується на створенні сприятливих умов для життєдіяльності населення, яке безпосередньо залежить від наявного природно-ресурсного потенціалу та рівня його використання. Потужність природно-ресурсного потенціалу, його різноманітність і ступень залучення до господарської системи, істотно впливають на характер розміщення продуктивних сил території, галузеву структуру та просторову організацію виробництва.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вказаній проблематиці, зокрема дослідженням, які пов'язані з вивченням природно-ресурсного потенціалу території та його оцінки, є дослідження як вітчизняних так і зарубіжних науковців: Балацького О.Ф., Барановського В.А., Горлачука В.В., Гофмана К.Г., Канторовича В.С., Немчинова В.С., Некрасова В.С., Мельника Л.Г., Мінца А.А., Реймерса М.Ф., Струмліна С.Г., Федоренка М.П., Хвесіка М.А. та ін. Але науковий доробок вчених щодо відтворення природно-ресурсного потенціалу постійно поповнюється, однак залишаються не

вирішними питання, що стосуються визначення ролі та місця цього показника в системі забезпечення сталого розвитку регіону.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою цієї публікації є обґрунтування комплексу теоретичних, методологічних та практичних підходів щодо удосконалення управління природно-ресурсним потенціалом територіальних громад.

Виклад основного матеріалу дослідження. Добробут держави та її регіонів залежить від способів управління щодо мобілізації ресурсного потенціалу. Наприклад, господарська діяльність таких держав як, Швейцарія, Японія, Тайвань, Південна Корея, Сінгапур, Гонконг та інших свідчать про те, що навіть із дефіцитом природних ресурсів можна досягти суттєвих економічних та соціальних результатів завдяки ефективному використанню існуючого трудового й адміністративного потенціалу.

Нажаль, парадокс розвитку сучасної України полягає в тому, що маючи багаті природні та людські ресурси, вона ще не досягла такого ступеня розвитку, який би забезпечив високі стандарти якості життя і достатні умови для національної безпеки.

Займаючи 0,4% суші, Україна, за оцінками багатьох експертів, володіє 5% світових запасів корисних копалин. Значна кількість природних ресурсів території України має неперевершені економічні та природні якісні характеристики. Насамперед йдеться про унікальний масив чорноземних ґрунтів (більш як 20% світових ресурсів), запаси залізних, марганцевих, уранових руд, облицювального каменю, мінеральні води та численні інші природні ресурси. При цьому запаси залізних руд становлять понад 14% загальносвітових, марганцевих – більше 43%. Україна також займає провідні позиції за показниками запасів титану, цирконію, літію, графіту, графіту, вогнетривких глин, сирки, калійних солей. За даними Національного інституту стратегічних досліджень, мінерально-сировинна база України включає близько 20010 родовищ і проявів 113 корисних копалин, із яких 7829 родовищ 97 видів мінеральної сировини мають промислове значення. У

вартісному виразі розвідані протягом другої половини ХХ століття запаси родовищ корисних копалин оцінюються в 7-7,5 трлн. дол. США. Ці данні актуальні до 2014 року, коли почалася агресія з боку Російської Федерації, тому на той час, до промислового освоєння було залучено від 40% до 70% розвіданих запасів основних видів корисних копалин. Створений на основі ресурсної бази мінерально-сировинний комплекс України став однією з найвагоміших складових національної економіки. На той час в Україні вироблялося близько 5% світового обсягу мінерально-сировинних ресурсів, а що року гірничодобувна промисловість випускала продукції на 25-28 млрд. дол. США (у цінах світового ринку) [1].

Базовим підходом щодо ефективності розв'язання цих суперечностей, а також поліпшення використання ресурсів держави та її потенціалу загалом є розвиток територіального управління, що пов'язано з реальним зміцненням місцевого самоврядування та підвищенням результатів регіональної політики. Тому усі нові державно-управлінські реформи, що приймаються та проводяться сьогодні в сучасній Україні мають спрямовуватися на ефективне використання ресурсного потенціалу всіх її територій.

Щодо Європейського досвіду, то він переконливо свідчить про те, що ефективна територіальна організація влади може будуватися лише на основі специфічної форми публічної влади територіальних громад, у рамках якої забезпечується реалізація їх права здійснювати управління в межах відповідних територіальних одиниць, самостійно вирішувати питання місцевого значення. Але ключовою проблемою тут є належне ресурсне забезпечення відповідних рішень, так як територіальна громада має враховувати ресурсні можливості, як власні, так і регіону та суспільства в цілому [2].

Тому завдання, які сьогодні стоять перед центральною та місцевою владою щодо самозабезпечення, саморозвитку та організації об'єднаних територіальних громад, вимагають терміново сучасних методів та підходів до визначення, використання та експлуатації природно-ресурсного потенціалу.

Під природними ресурсами розуміють тіла та сили природи, які можуть бути використані для задоволення потреб як всередині громади, так і за її межами при умови наявності відповідного розвитку продуктивних сил. Природні ресурси - це система компонентів природи, які використовуються або можуть бути використані на певному етапі розвитку продуктивних сил для задоволення матеріальних і духовних потреб людини, громади, країни та суспільства в цілому [3, с. 31].

Сьогодні, на жаль, значна кількість територіальних громад в Україні ще далека від того, щоб мати в наявності всі ресурси в повному обсязі для самозабезпечення. Не всі міста, села та інші населені пункти, на практиці є дійсно самостійними територіальними одиницями, а їх мешканці – самостійною територіальною громадою з формування та використання власних бюджетів. У останні роки, в межах реформи децентралізації виділялося багато коштів як з держбюджету, так і з фондів міжнародних організацій, які підтримали Україну в даному напрямку. Для того щоб говорити про спроможність формування та використання природно-ресурсного потенціалу територіальних громад, про рівень їх самозабезпечення необхідно мати за основу аналіз їх функціонування маючи результати за період 2021-2024 рр. Зараз далеко ні всі територіальні громади мають владний та громадський ресурс в сенсі нормативно-правової обізнаності, активності, досвідченості, який би був запорукою ефективного розвитку.

Це фактично є наслідком, як кажуть «трансформаційного періоду», або перехідного від часів тотального, командно-адміністративного державного контролю над усіма рівнями влади. За більш ніж 30 років існування незалежної України, на жаль не відбулася зміна світогляду громадян у напрямку можливостей самокерування територіями, на яких вони проживають.

Природно-ресурсний потенціал як поняття, містить в собі наступні складові: демографічний, природний, управлінський, виробничо-технічний,

майновий, фінансовий, інвестиційно-інноваційний та інші потенціали, притаманні тій чи іншій території, тому управління природно-ресурсним потенціалом на регіональному та місцевому рівні, його розвиток, розподіл, формування та використання є складним, відповідальним та стратегічним завданням [4].

Природно-ресурсний потенціал територіальних громад – це сума всіх ресурсних потенціалів, де основним фінансовим ресурсом, є її бюджет, який при достатньому наповненню, а також раціональному розподіленні та об'єктивної, зваженої муніципальної політиці дає змогу ефективно керувати всіма іншими ресурсними потенціалами. Тому у вересні 2021 р. Міністерством регіональної політики в купе з Координатором проектів ОБСЄ в Україні була запропонована така інновація, як «картосхема громади». Завантаження такої послуги з безкоштовного ресурсу <https://atu.decentralization.gov.ua/#> надає таку послугу, щоб чітко зрозуміти кордони об'єднаної територіальної громади, що є на території яку вона має у своєму розпорядженні.

Наявність таких картосхем надає можливість більш ефективно та розробляти шляхи удосконалення з метою управління територією громади, а також провести інвентаризацію майна та ресурсів для подальшого стратегічного планування розвитку.

Ще у 2014 році в Україні було розпочато реформу місцевого самоврядування, яка заснована на децентралізації влади. Ці процеси базуються на впровадженні європейських цінностей розвитку місцевої демократії, посиленні повноважень територіальних громад за права використовувати ресурси та отримувати адміністративні послуги. Тому, в Державній стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 рр. однією із стратегічних цілей є «розбудова ефективного багаторівневого врядування», де об'єктом політики зазначено розбудову конкурентоспроможних та функціональних територій шляхом залучення всіх суб'єктів розвитку та використання потенціалу ключових активів даних територій [5].

Щодо проведення реформи децентралізації, то основними заходами на сьогодні визначено:

- розробка концептуальних засад реформи у сферах охорони здоров'я, освіти, соціального захисту та нормативно-законодавчого забезпечення діяльності органів місцевого самоврядування;
- посилення громадського контролю за діями муніципальної влади;
- удосконалення системи надання адміністративних послуг;
- забезпечення можливостей отримання консультацій представників територіальних громад [6, С. 212].

В Україні, починаючи з 2015 року, почали утворюватися перші об'єднані територіальні громади, це відбувся початок довгого шляху формування нової системи муніципального управління та адміністративно-територіального устрою, який передбачав зміни в законодавстві, організацію та проведення виборів голів та місцевих рад. В результаті процесу децентралізації станом на 1 січня 2021 року, кількість новостворених громад становила 1469 одиниць і покривала всю територію України, окрім Чорнобильської зони відчуження та окупованих територій Криму та Донбасу [7].

Кожна новостворена територіальна громада має свій природно-ресурсний потенціал, який має зберігатися та розвиватися на підставі сумісної роботи місцевої влади та громадськості. Можливості для цього є, просто необхідно дотримуватися принципів демократії, прозорості влади та діяти згідно чинного законодавства в контексті відкритості даних:

- відкривати дані місцевих бюджетів;
- застосувати практику бюджетної участі громадян;
- проводити відкриті засідання місцевих рад, громадські слухання;
- створити можливість прийняття та швидкої обробки електронних звернень громадян, надання на них відповідей згідно Закону «Про звернення громадян», тощо.

Бюджет по кожній громаді можна подивитися у відкритому доступі. Так, згідно чинного законодавства, після процедури затвердження, бюджет має бути оприлюднено протягом 10 днів в місцевих засобів інформації, які визначені місцевою владою. Крім того, існує практика викладати у відкритий доступ проекти місцевих бюджетів та затверджених бюджетів на сайтах громад для ознайомлення громадян. Але, ця практика, на жаль наявна не в усіх громадах. Сьогодні, тільки завдяки громадським активістам, які намагаються протидіяти корупції та виступають за прозорість використання бюджетних коштів, підвищується рівень досвідченості громадян в сфері публічного управління. З цією метою був створений сайт openbudget.gov.ua. на якому кожен громадянин може подивитися бюджет своєї громади для аналізу, ознайомлення та прийняття участі щодо використання бюджету на проекти які б задовольняли його потреби.

Таким чином, ми бачимо, що сьогодні у громадян є досить широкі наявні можливості контролювати та впливати на використання фінансових ресурсів територіальних громад. Тому для більш результативного впливу використання природно-ресурсного потенціалу, слід надавати можливість підвищувати рівень обізнаності громадян в їх можливостях, мати можливість набувати навички використання інструментів електронної демократії, а саме головне, відповідальне ставитися до процесу виборів голови громади та членів місцевих рад.

Стосовно сучасного управління природним потенціалом територіальних громад в Україні, насамперед слід зазначити, що до нього відносяться мінеральні, водні, земельні та лісові ресурси [8].

Ефективне використання окремих видів природних ресурсів або їх поєднання у господарської діяльності територіальних громад, приводить у кінцевому рахунку до наповнення місцевих бюджетів, позитивної зміни демографічного потенціалу за рахунок покращення соціальної інфраструктури та, як кажуть впевненості у наступному дні.

Вимоги сьогодення полягають у запуску ефективного та більш жвавого процесу використання суб'єктами господарської діяльності природного потенціалу територій громад. Слід вирішити низку питань щодо усунення перепон або непрозорості використання наявних природних ресурсів. Зараз існує проблема браку інформації відносно належності територій громади, визначених її меж, балансів суб'єктів комунальної власності тощо. Тому, муніципальне управління природним потенціалом територіальних громад слід здійснювати з урахуванням даних про природні ресурси в сенсі правового статусу, екологічного статусу, діючого чи можливого функціонального використання, величини корисних копалин та ін.

Місцева влада сьогодні, в умовах військових дій, має справу з низкою складних та гострих проблем, від яких залежить подальший розвиток територій та добробут людей, які на них проживають. Вирішення таких проблем, які виникають майже щоденно, та вимагають великих зусиль та ресурсів, не залишаючи ні часу, ні можливостей для роздумів про майбутні перспективи, про доцільність заходів влади стратегічного використання природно-ресурсного потенціалу, підвищення конкурентоспроможності територій, та створенням умов для його взагалі існування сьогодні та у майбутньому. Вихід з ситуації полягає у тому, на думку Мазуркевича Т.Т[9], місцева влада повинна займатися якісною розробкою середньостроковою та довгостроковою стратегією розвитку громад, де в основу звісно має бути покладено ефективне використання природно-ресурсного потенціалу.

Місцева влада на сьогодні завдяки стратегічному плануванню розвитку територій, має ефективний інструмент для підготовки до майбутніх зовнішніх та внутрішніх викликів та пошуку адекватних та своєчасних відповідей на них.

Якщо на місцевому рівні запровадити управління природно-ресурсним потенціалом на основі програмно-цільового методу, то це буде кроком вперед у порівнянні з командно-адміністративними методами, як це було раніше. Але, слід зазначити, що даний метод не є досконалим, хоча він є

значно прозорішим і багато варіативним у розрізі розбудови демократичного суспільства та місцевого самоврядування.

Аналізуючи розвиток територій, ми бачимо, що існують недоліки і в існуючих процесах розробки стратегічних програм щодо використання природно-ресурсного потенціалу територіальних громад, серед найчистішими є наступні:

- недостатній ґрунтовний аналіз наявних природних ресурсів. Як правило, аналітичні розділи програми містять лише опис соціально-економічної ситуації, вони майже не демонструють тенденції розвитку, майже немає аналізу природного, економічного потенціалу, не кажучи за фінансовий, а також, є лише окремі показники аналізу переваг та недоліків територіального розвитку, зовнішніх та внутрішніх факторів, що впливають на нього;

- у місцевих програмах вкрай важко знайти чітке формулювання та наукове обґрунтування стратегічного вибору;

- основним недоліком програм на сьогодні, є слабке та нечітко прописані алгоритми реалізації програмної діяльності;

- недостатній зв'язок між різними інфраструктурними територіальними елементами та галузевими програмами, що діють на відповідній території, відсутня також їх єдина методологічна база розробки;

- є думка [9], що некоректно розписана діяльність щодо виконання стратегічний дій в контексті обсягу бюджету. Передбаченого на таку діяльність;

- через брак коштів на розвиток, щорічні плани в основному спрямовані на заповнення прогалин без злагодженої роботи на майбутнє, що не сприяє раціональному використанню коштів;

- не існує практики моніторингу та коригування процесів реалізації програм розвитку природно-ресурсного потенціалу при зміні зовнішніх чи внутрішніх факторів.

Щоб подолати дані недоліки, необхідно удосконалити стратегічне планування використання природно-ресурсного потенціалу територій. Серед основних напрямів, які розглядаються для усунення вищезазначених недоліків виділяють наступні:

- планування має здійснюватися в контексті майбутнього, а не в розрізі досягнутого, тому головна мета розвитку природно-ресурсного потенціалу має сформулюватися відразу як основа стратегічного плану;

- основна мета визначається не вузьким колом експертів, а громадськістю, яка діє в особі своїх представників робочої групи, і через широке обговорення стратегічного вибору через громадські слухання, опитування, фокус-групи тощо.

- стратегічний план не має бути жорстким ні за змістом, ні за часом, тому склад робочої групи може адаптуватися та змінюватися відповідно пріоритетам розвитку територій;

- має використовуватися проектний підхід для досягнення пріоритетів та стратегічних цілей (конкретні заходи, що містяться у річному плані дій стосовно використання та розвитку природно-ресурсного потенціалу, повинні бути чітко визначені, мати розроблені критерії оцінки діяльності, фінансові показники, терміни та визначених осіб, які відповідальні за виконання);

- процес реалізації стратегічного плану використання та розвитку природно-ресурсного потенціалу має постійно контролюватися, також має проводитися аналіз змін у зовнішньому та внутрішньому середовищі території та відповідно показників оцінки рівня досягнення цілей та кінцевого результату.

Для того, щоб планувати подальшу практичну діяльність громади в контексті використання та розвитку її природно-ресурсного потенціалу, необхідно застосувати наступний сценарій:

- по-перше, це створення робочої групи з управління та розвитку природно-ресурсного потенціалу громади (оптимальна кількість членів

робочої групи – від 5 до 15 осіб; рекомендована періодичність засідань робочих груп – раз на місяць, але принаймні щоквартально і робоча група повинна існувати як дорадчий орган, а рада повинна узгодити питання існування, структури та регулювання);

- по-друге, проводити засідання групи громади з управління та розвитку природно-ресурсного потенціалу необхідно на постійній основі;

- по-третє, необхідна підготовка природно-ресурсного профілю громади де потрібно розглянути зібрану інформацію та заповнити природно-ресурсний профіль даними про об'єкти та можливості громади;

- в-четверте, потрібно визначити стратегічне бачення та цілі розвитку природно-ресурсного потенціалу, не тільки робочої групи, а і громадян територіальних громад шляхом опитування;

- в-п'яте, це вибір інструментів місцевого розвитку природно-ресурсного потенціалу, де основою для цього вибору можуть бути: стратегія вибору громади, геолокаційні, економічні дані, картосхема громади та сусідніх громад, опитування представників громади, представників муніципальної влади сусідніх громад тощо;

- в-шосте, це підготовка, затвердження та виконання проектів місцевого розвитку природно-ресурсного потенціалу, де на основі отриманих показників, робоча група готує проекти, які повинні включати такі дані: назва проекту, стратегічні та оперативні цілі, цілі проекту, а вже далі продовжується розробка програми місцевого розвитку природно-ресурсного потенціалу.

Так як програма місцевого розвитку природно-ресурсного потенціалу повинна відповідати стратегії розвитку громади, вважаємо доцільним використання варіативного портфеля базових функціональних стратегій громад, заснованих на маркетингових концепціях та спрямованих на ефективне використання ресурсного потенціалу. Ця стратегія ресурсозбереження ґрунтується на економії самого ресурсу.

Така ситуація визначає позитивний напрямок з боку громадськості та малого бізнесу, заохочує до співпраці та може привабити додаткові інвестиції, і не обов'язково місцеві. Також можливий позитивний ефект у напрямку розвитку демографічного, культурного, освітнього ресурсу (маємо надію, що будуть повертатися люди які вимушено виїхали під час бойових дій). Врахування вищезазначених стратегій при плануванні розвитку використання природно-ресурсного потенціалу допоможе вірно сформувати цілі подальшого соціально-економічного розвитку громади.

Висновки та перспективи подальших розвідок у даному напрямі.

Отже, на сучасному періоді розвитку господарства, в Україні актуальну наукову і практично значущу проблему має удосконалення управління природно-ресурсним потенціалом громад. Історично це управління до початку 2014 року здійснювалося переважним чином на основі моделі централізованого управління. Активна фаза децентралізації настала після Революції гідності, коли з'явилася політична воля розпочати даний процес. Природно-ресурсний потенціал об'єднаних територіальних громад є важливим фактором розміщення продуктивних сил, до якого належать природні ресурси та природні умови. Основним фінансовим ресурсом територіальної громади є її бюджет, який при достатньому наповненні, раціональному розподіленні та мудрій муніципальної політиці дає змогу ефективно керувати всіма іншими ресурсними потенціалами.

Проблеми з використанням деяких природних ресурсів громад частково були спричинені відсутністю нормативних документів щодо розподілу окремих ресурсів між громадами, регіоном чи державою, тобто чіткого визначення того, що належить , а що не належить до територіальних громад. Запропоновано під час розробки стратегії розвитку природно-ресурсного потенціалу територіальних громад використовувати варіативний портфель базових функціональних стратегій громад, заснованих на маркетингових концепціях та спрямованих на ефективне використання

ресурсного потенціалу, це допоможе громаді вірно сформувати цілі її подальшого соціально-економічного розвитку.

Література

1. Довгаль О.О. Природні ресурси – власність українського народу *Голос України* – 11 грудня 2007 року.
2. Орлатий М.К., Романюк С.А., Дегтярьова І.О. Ресурсний потенціал регіону: навч. посіб./ за ред. М.К. Орлатого. К.: НАДУ, 2014. 714 с.
3. Ганущак Ю.І. Територіальна організація влади: напрями змін: монографія / Ю.І. Ганущак. – Львів: Астролябія. 2013. С. 61.
4. Корнієнко М.І. Муніципальне право України. Концептуальні та організаційно-правові питання / М.І Корнієнко. – К., 2005.- с. 30-35.
5. Державна стратегія регіонального розвитку на 2021 – 2027 роки та план заходів з її реалізації // Верховна Рада України. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/695-2020-%DO%BF#Text> (дата звернення 15.06.2024).
6. Боярський О.О. Децентралізація і людина: європейський підхід до побудови системи координат. *Муніципальна реформа в контексті євроінтеграції України: позиція влади, науковців, профспілок та громадськості: тези доп. III щорічної всеукр. наук.-прак. конф. (м. Київ, 06 грудня 2019 р.)*. – К.: ТОВ «ВІ ЕН ЕЙ ПРЕС», 2019 -228 с., С. 210-218.
7. Об'єднані територіальні громади. Дані Державної казначейської служби України. <https://www.treasury.gov.ua/ua/kaznachejstvo-informuye/obyednani-teritorialni-gromadi> (дата звернення 23.06.2024).
8. Європейська хартія місцевого самоврядування: офіційний переклад. http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_036 (дата звернення 23.06.2024).
9. Мазарчук В.Ю. Сутність та етапи формування стратегічного планування розвитку територіальних громад. *Механізми управління розвитком територій: зб. наук. праць у 2 ч. Ч. 1*. Житомир. 2021. С. 56-58.

References

1. Dovhal', O.O. (2007), "Natural resources are the property of the Ukrainian people", *Holos Ukrainy*, 11 dec.

2. Orlatyj, M.K., Romaniuk, S.A. and Dehtiar'ova, I.O. (2014), Resursnyj potentsial rehionu [Resource potential of the region], NADU, Kyiv, Ukraine.
3. Hanuschak, Yu.I. (2013), Terytorial'na orhanizatsiia vlady: napriamy zmin [Territorial organization of power: directions of change], Astroliabiia, L'viv, Ukraine.
4. Korniienko, M.I. (2005), Munitsypal'ne pravo Ukrainy. Kontseptual'ni ta orhanizatsijno-pravovi pytannia [Municipal law of Ukraine. Conceptual and organizational and legal issues], Kyiv, Ukraine, pp. 30-35.
5. Verkhovna Rada Ukrainy (2020), "State regional development strategy for 2021-2027 and plan of measures for its implementation", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/695-2020-%DO%BF#Text> (Accessed 15.06.2024).
6. Boiars'kyj, O.O. (2019), "Decentralization and man: a European approach to building a coordinate system", Munitsypal'na reforma v konteksti ievrointehratsii Ukrainy:pozytsiia vlady, naukovtsiv, profspilok ta hromads'kosti: tezy dop. III schorichnoi vseukr. nauk.-prak. konf. [Municipal reform in the context of the European integration of Ukraine: the position of the authorities, scientists, trade unions and the public: abstracts of reports of the 3rd annual all-Ukrainian scientific and practical conference], VI EN EJ PRES, Kyiv, Ukraine, pp. 210-218.
7. State Treasury Service of Ukraine (2024), "United territorial communities", available at: <https://www.treasury.gov.ua/ua/kaznachejstvo-informuye/obyednani-teritorialni-gromadi> (Accessed 23.06.2024).
8. Council of Europe (1985), "European Charter of Local Self-Government: official translation", available at: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_036 (Accessed 23.06.2024).
9. Mazarchuk, V.Yu. (2021), "The essence and stages of the formation of strategic planning for the development of territorial communities", Mekhanizmy upravlinnia rozvytkom terytorij: zb. nauk. prats' u 2 ch. [Mechanisms of territorial development management: a collection of scientific works in 2 parts], vol. 1, Zhytomyr, Ukraine, pp. 56-58.

Стаття надійшла до редакції 14.07.2024 р.